

612025

h o m e l a n d s

R d o

V o m

E n i

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

Glavni urednici / Editors-in-Chief
Kristina Toplak, Marijanca Ajša Vižintin

Odgovorna urednica / Editor-in-Charge
Marina Lukšič Hacin

Tehnični urednik / Technical Editor
Tadej Turnšek

Mednarodni uredniški odbor / International Editorial Board
Synnove Bendixsen, Ulf Brunnbauer, Aleš Bučar Ručman, Martin Butler, Daniela I. Caglioti,
Jasna Čapo, Donna Gabaccia, Jure Gombač, Ketil Fred Hansen, Damir Josipovič,
Aleksej Kalc, Jernej Mlekuž, Claudia Morsut, Ikhlas Nouh Osman, Nils Olav Østrem,
Lydia Potts, Maya Povrzanović Frykman, Francesco Della Puppa, Jaka Repič,
Rudi Rizman, Matteo Sanfilippo, Annemarie Steidl, Urška Strle, Adam Walaszek,
Rolf Wörsdörfer, Simona Zavratnik, Janja Žitnik Serafin

Lektoriranje in korektura / Copyediting and proofreading
Jana Renée Wilcoxon (angleški jezik / English)
Tadej Turnšek (slovenski jezik / Slovenian)

Oblikovanje / Design
Anja Žabkar

Prelom / Typesetting
Inadvertising d. o. o.

Založila / Published by
ZRC SAZU, Založba ZRC

Izdal / Issued by
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije /
ZRC SAZU, Slovenian Migration Institute, Založba ZRC

Tisk / Printed by
Birografika Bori, Ljubljana

Naklada / Printum
150

Naslov uredništva / Editorial Office Address
INŠTITUT ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO IN MIGRACIJE ZRC SAZU
p. p. 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija
Tel.: +386 (0)1 4706 485; Fax +386 (0)1 4257 802
E-naslov / E-mail: dd-th@zrc-sazu.si
Spletna stran / Website: <https://ojs.zrc-sazu.si/twohomelands>

Revija izhaja s pomočjo Javne agencije za
znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije in Urada Vlade Republike Slovenije
za Slovence v zamejstvu in po svetu /
Financial support: Slovenian Research and Innovation Agency and
Government Office for Slovenians Abroad

STANJE IN SPREMEMBE V SLOVENSKI SKUPNOSTI V CLEVELANDU MED LETOMA 1950 IN 2015 TER OBETI ZA PRIHODNOST SKUPNOSTI: PRIMERJAVA POGLEDOV TONYJA PETKOVŠKA IN VINKA LIPOVCA

Dejan Valentincič¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Stanje in spremembe v slovenski skupnosti v Clevelandu med letoma 1950 in 2015 ter obeti za prihodnost skupnosti: Primerjava pogledov Tonyja Petkovška in Vinka Lipovca

Avtor v prispevku primerja poglede dveh izmed najuglednejših clevelandskih Slovencev, Tonyja Petkovška in Vinka Lipovca, na razvoj in spremembe v slovenski skupnosti v največjem slovenskem izseljenskem mestu med letoma 1950 in 2015 ter na prihodnost skupnosti. Tako Petkovšek kot Lipovec sta bila priznana kulturna delavca, ki sta v širši skupnosti uživala velik ugled in sta se tudi medsebojno spoštovala. Prvi je bil potomec ekonomskih izseljencev iz časa pred prvo svetovno vojno, drugi pa politični begunec po drugi svetovni vojni. Avtor ugotavlja, da so bili njuni pogledi na večino tematik precej podobni, pri čemer je Petkovšek večji pomen za skupnost pripisoval polka glasbi, Lipovec pa jeziku. Oba sta v prihodnosti pričakovala upad skupnosti, a vendarle njeno preživetje.

KLJUČNE BESEDE: slovenska skupnost v Clevelandu, Tony Petkovšek, Vinko Lipovec, spremembe v skupnosti 1950–2015, obeti za prihodnost

ABSTRACT

The Situation and Changes in the Slovenian Community in Cleveland Between 1950 and 2015 and Prospects for the Future of the Community: A Comparison of the Views of Tony Petkovšek and Vinko Lipovec

The article compares the views of two of Cleveland's most prominent Slovenians, Tony Petkovšek and Vinko Lipovec, on the development and changes in the largest Slovenian emigrant community between 1950 and 2015, and how they see the community's future. Both Petkovšek and Lipovec were respectable cultural workers who enjoyed a great reputation in the wider community and respected each other. The former was the descendant of economic emigrants who arrived before World War I, while the latter was a political refugee from after World War II. The author notes that their views on most topics are quite similar, although Petkovšek attributes greater importance for the community to polka music, while Lipovec emphasizes the importance of language. For the future, both expect the community's survival, despite its decline.

KEYWORDS: Slovenian community in Cleveland, Tony Petkovšek, Vinko Lipovec, changes in the community 1950–2015, prospects for the future

¹ dr. sociologije; Raziskovalni inštitut Ameriškoslavske izobraževalne fundacije ASEF & Fakulteta za slovenske in mednarodne študije Nove univerze; dejan.valentincic@asef.net; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8868-7876>

UVOD IN OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Najštevilčnejša slovenska izseljenska skupnost živi v Združenih državah Amerike, za mesto z največjo slovensko diasporo v Ameriki (in tudi na svetu) pa velja Cleveland v zvezni državi Ohio (glej npr. Klemenčič, 1995; Ilc Klun, 2006, str. 4–9; Bonutti, 2015, str. 119). Tja so se Slovenci v večjem številu začeli izseljevati v 80. letih 19. stoletja, kolektivno izseljevanje pa je trajalo skoraj stoletje (glej npr. Drnovšek, 2010; Kalc et al., 2020).

Slovenska skupnost v Clevelandu je v desetletjih svojega obstoja veljala za heterogeno, saj je pripadnike sicer združevala narodna pripadnost, razlikovali pa so se glede na čas priselitve (pred prvo svetovno vojno, med obema vojnama, po drugi svetovni vojni), ekonomske ali politične razloge za selitev, politične usmeritve, ideološke nazore, regionalno pripadnost, glede na to, ali so se izselili sami ali pa so bili potomci izseljencev, ali so še govorili slovenski jezik ali ne več itd. Za posebej izrazito je veljalo razlikovanje med izseljenci iz časa pred drugo svetovno vojno (t. i. staronaseljenci) ter tistimi, ki so se izselili po drugi svetovni vojni (t. i. novonaseljenci). A med njimi so vendarle obstajale tudi povezave, skupna infrastruktura, sodelovanje itd. (glej npr. Klemenčič, 1995; Milharčič-Hladnik, 2004, str. 130–132; Bonutti, 2015, str. 119–134). Pri tem so imeli pomembno vlogo posamezniki, ki so uživali ugled v obeh valovih emigracije. Dva takšna sta bila tudi Tony Petkovšek in Vinko Lipovec, ki ju zato postavljamo v ospredje te raziskave, v kateri primerjamo njune poglede na slovensko skupnost v Clevelandu.

Avtor sem Cleveland prvič obiskal leta 2015. Ob spraševanju številnih rojakov, kdo so najširše sprejemljivi pripadniki slovenske skupnosti, so mi v odgovor najpogosteje navajali Lipovca in Petkovška. Ob intervjuju Vinka Lipovca mi je slednji na vprašanje, kdo je po njegovem najbolj ugleden in splošno spoštovan ter sprejet Slovenec v tamkajšnji slovenski skupnosti, odgovoril, da je to Tony Petkovšek. Ko sem med intervjujem isto vprašanje postavil Tonyju Petkovšku, mi je ta (ne da bi vedel, kaj mi je rekel Lipovec) navedel Vinka Lipovca. Ob tem je treba poudariti, da med seboj nista bila posebej tesno povezana, nista prijateljevala, torej pri tem ni šlo za medsebojno povzdigovanje, ampak za njuni iskreni mnenji in opažanji. Oba intervjuvanca sta danes že pokojna, oba sta umrla leta 2019. Slovenska skupnost v Clevelandu se hitro spreminja, v zadnjih desetih letih so se poslovili tudi drugi njeni vidni predstavniki (npr. Edi Gobec in Vlado Rus iz povojne politične migracije ter George Voinovich in Edmund Turk iz vrst potomcev predvojne ekonomske migracije, če navedem le nekaj tistih, ki sem jih imel priložnost поблиže spoznati in so v skupnosti igrali vidno vlogo).

V prispevku poskušam ponuditi vpogled v clevelandsko slovensko skupnost, ki ga danes ni mogoče več doživeti. V preteklih desetih letih je prišlo tudi do zaprtja več narodnih domov (Slovenski delavski dom, Slovenski društveni dom, Westside Slovenian Home,¹ narodni dom v soseski Collinwood) ter do sprememb v ostali infra-

1 Edini dom v zahodnem delu mesta.

strukturi in kulturnih skupinah (npr. najstarejši delujoči pevski zbor Zarja je prenehal redno delovati; prenehala je oddajati tedenska radijska oddaja Slovenska ura; zaprta je bila Slovenska pisarna, kjer so imeli pripadniki skupnosti na razpolago časopise ter knjige iz Slovenije). Slovenska skupnost kljub temu ostaja aktivna s številnimi dejavnostmi – med drugim z dvema župnijama, Sv. Vidom in Marijo Vnebovzeto, ki imata tudi vsaka svojo sobotno šolo za otroke ter skupno sobotno šolo slovensščine za odrasle; letoviščema Pristavo in SNPJ Farm; mladinsko folklorno skupino Kres; pevskimi zbori Glasbena matica, Korotan ter občasno delujočimi Fantje na vasi, Mi smo mi in že omenjeno Zarjo; muzejem polke; Slovenskim muzejem in arhivom; rodoslovnim društvom; tremi regionalnimi klubi – štajersko-prekmurskim, belokranjskim in primorskim; dvema upokojenskima društvoma; Slovenskim lovskim in ribiškimi klubom; več podružnicami dobrodelnih organizacij KSKJ,² SNPJ,³ AMLA⁴ in SUA;⁵ mesečnim dvojezičnim časopisom *Slovenski ameriški časi*; dvema radijskima oddajama, Polka Hall of Fame Radio ter Pesmi in melodije iz prelepe Slovenije;⁶ slovenskim domom upokojencev; kompleksom varovanih stanovanj St. Vitus Village (Svetoviška vasica). Odprti ostajajo Slovenski narodni dom v soseski St. Clair, slovenski dom v Fairport Harborju ter Slovenski narodni dom na 80. cesti. Še naprej gre torej za aktivno in večplastno skupnost (glej npr. tudi Dutka, 2017), a tudi slovenska skupnost v Clevelandu je lep primer znane Heraklitove misli, da so spremembe edina stalnica v življenju.

Namen članka je ponuditi vpogled v slovensko skupnost v Clevelandu, kot sta jo videla in interpretirala njena ugledna člana in sooblikovalca Vinko Lipovec in Tony Petkovšek. Sprašujem se predvsem, kako na njune poglede na skupnost vplivajo njune različne življenjske izkušnje in še posebej dejstvo, da pripadata različnim valovom slovenskega izseljenstva (Lipovec kot sam izseljenec, Petkovšek pa kot potomcev izseljencev), v kolikšni meri dogajanje ocenjujeta podobno in v kolikšni meri različno oziroma celo nasprotujoče si. Analiza njunih pogledov se prične okoli leta 1950, ko je Lipovec (rojen 1915) prispel v mesto in se takoj vključil v skupnost, Petkovšek (rojen 1941) pa je bil takrat že dovolj star, da se je spominjal dogajanja v skupnosti. Zaobjema obdobje 65 let, do leta 2015, ko sem z njima opravil prva intervjuja, hkrati pa sem primerjal tudi njune poglede na prihodnost slovenske skupnosti v Clevelandu.

Po uvodu so najprej postavljena metodološka izhodišča, nato sledita kratka življenjepisa obeh intervjuvancev, ki pokažeta, zakaj sta slednja relevantna za takšno raziskavo. Članek se nadaljuje z empiričnim delom, kjer so po sklopih predstavljeni

2 Kranjsko-slovenska katoliška jednota, njeno uradno ime danes je KSKJ Life.

3 Slovenska narodna podporna jednota (Slovene National Benefit Society).

4 American Mutual Life Association, ustanovljena kot Slovenska dobrodelna zveza.

5 Slovenian Union of America, ustanovljena kot Slovenska ženska zveza.

6 Pogojno bi lahko med glasbene oddaje uvrstili še 24-urno spletno polka postajo 247PolkaHeaven, ki ima sedež v predmestju Clevelanda, na programu pa se izmenjuje sedem programskih shem, ena izmed njih je tudi slovenska.

pomembni mejniki v slovenski skupnosti, kot sta ju videla in doživela intervjuvanca, to pa je pospremljeno tudi z analizo in komentarjem avtorja ter primerjavo z obstoječimi objavljenimi viri (namesto teoretičnega konceptualnega poglavja na začetku). V zaključku sledi še sinteza ključnih ugotovitev.

METODOLOŠKA IZHODIŠČA

Avtor sem narativna biografska intervjuja z obema protagonistoma opravil v letu 2015, med mojim gostovanjem na Clevelandski državni univerzi, ko sem se posvečal predvsem raziskovanju slovenske skupnosti. Za namene tega članka so uporabljeni le najbolj relevantni deli obeh intervjujev, ki se osredotočajo bolj na slovensko skupnost v Clevelandu kot na življenje intervjuvancev (življenje obeh je bilo sicer tesno povezano s slovensko skupnostjo, kar se zelo odraža tudi v obeh intervjujih). Po letu 2015 sem Cleveland v okviru različnih raziskovalnih projektov z isto univerzo obiskal vsako leto do izbruha epidemije COVID-19 v letu 2020 in nadaljeval svoja raziskovanja. Z obema protagonistoma sem v letih 2016 in 2017 opravil še dodatne intervjuje. Leta 2017 je Vinko Lipovec sicer že živel pri sorodnikih v Sloveniji, zato je bil zadnji intervju z njim opravljen v Sloveniji. Intervjuji z Lipovcem so potekali v slovenščini, s Petkovškom pa v angleščini. Analiza je bila opravljena na podlagi prepisov intervjujev. Intervjuji iz let 2016 in 2017 so bili polstrukturirani, namenjeni predvsem poglobljanju in pojasnjevanju določenih vprašanj, ki so se mi porodila po analizi predhodnih intervjujev.

Pri analizi gre torej za preučevanje zgodovine in razvoja slovenske skupnosti na podlagi ustnih virov. Matjaž Klemenčič in Aleš Maver navajata, da morajo biti zgodovinarji za razliko od družboslovnih raziskovalcev migracijskih procesov, ki se ukvarjajo predvsem z diskriminacijo, asimilacijo, akulturacijo in akomodacijo, konkretni, zato njihovo delo ne more temeljiti le na intervjujih s posamezniki, še posebej ne s potomci migrantov, ki se le spominjajo pričevanj prednikov, saj ti t. i. »viri četrte roke« ne ustrezajo zahtevam za ugotavljanje zgodovinske resnice (Klemenčič & Maver, 2017, str. 21–22). Urška Strle (2021, str. 138) pa pravi, da so ustni viri subjektivni in da premorejo specifično kredibilnost, saj so dejstva lahko zamejena tudi z osebnim doživljanjem, čustvi, celo domišljijo. Kot navaja Paul Atkinson (2005, str. 8), je pomembno, da pri raziskovanju osebnih zgodb ne ostanemo zgolj pri reprodukciji osebnih pomenov in izkušenj sodelujočih posameznikov, ampak da opravimo tudi širšo refleksijo in pripoved umestimo v strukture sistema. Kot kaže že naslov članka, je njegov namen predvsem preučiti, kako sta dogajanje videla in reflektirala oba obravnavana ugledna clevelandska Slovenca. V članku nimam ambicije popisati celotne in povsem objektivne zgodovinske resnice, zato menim, da je uporabljena metoda kljub svojim omejitvam ustrezna in edina mogoča za doseg zastavljenega raziskovalnega cilja. Poznana je misel Alessandra Portellija (Portelli, 1991, str. 51), da so celo faktično netočne izjave v psihološkem smislu povedne in

pravilne. Za oba intervjuvanca lahko sicer rečemo, da sta imela zelo dober spomin in da sta se natančno izražala, zato njune izjave bolj kot netočna dejstva zamejujejo lastna videnja situacij in dogajanj, v katerih sta bila soudeležena. Na potek pogovorov je seveda vplivala osebnost intervjuvancev. Čeprav je bil Petkovšek zelo prijazen in je kazal velik interes za preživljanje časa z mano ter mi odpiral vrata do številnih članov skupnosti, ga vendarle lahko opišemo kot introvertiranega in redkobesednega človeka, kar se odraža tudi v intervjujih, saj so njegovi odgovori krajši, redkeje se je tudi sam razgovoril o določeni tematiki. To je vidno tudi v empiričnem delu članka. Intervjuvanca sta bila izbrana zaradi svojega ugleda v skupnosti. Oba sta bila kot medijska delavca ves čas dobro informirana o dogajanju v slovenski skupnosti in sta slovela kot osebi z zelo dobrim spominom, iz česar lahko sklepamo, da so bila njuna stališča širše sprejeta in da bi jim pritrdili tudi drugi.

BIOGRAFSKI SKICI PROTAGONISTOV

Vinko Lipovec se je rodil 22. januarja 1915 v Spodnjih Jaršah pri Domžalah. Po osnovnem šolanju je obiskoval klasično gimnazijo v Ljubljani, nato pa se je vpisal na študij zgodovine in geografije na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je diplomiral leta 1939. Po odsluženem vojaškem roku je septembra 1940 začel poučevati na prvi državni realni gimnaziji v Ljubljani, ob tem pa je tudi urejal koledar slovenske zgodovine v okviru časopisa *Slovenec* ter pisal za *Jutro*. Po okupaciji slovenskega ozemlja se je pridružil Slovenski legiji (vojaški organizaciji Slovenske ljudske stranke), vodil je njeno vojaško organizacijo in obveščevalno službo v središču Ljubljane. Jeseni 1944 ga je gestapo aretirjal in za dva meseca zaprl v samico, od tam pa so ga odpeljali v taborišče Dachau. Taborišče je kljub okužbi s tifusom preživel in je bil skupaj z drugimi taboriščniki izpuščen 29. aprila 1945, ob osvoboditvi taborišča. Ker je v Sloveniji oblast prevzel komunistični režim, ki ga je zavračal, poleg tega pa je vedel, da mu v primeru vrnitve grozi likvidacija, se iz Dachaua ni vrnil domov, ampak je ostal v Münchnu. Tam se je posvetil časnikarskem delu, s skupino rojakov so izdajali časnik *Jugoslavija*, nato pa je postal urednik in izdajatelj štirinajstdnevnika *Slovenija*. Sodeloval je tudi pri organiziranju duhovne oskrbe za Slovence v Münchnu ter organiziral selitev slovenskih in drugih beguncev v čezoceanske dežele.

Leta 1949 se je tudi sam preselil v Cleveland v ZDA. Tam je leta 1950 prevzel urejanje dnevnika *Ameriška domovina*, osrednjega časopisa katoliškega dela slovenskega izseljenstva v ZDA,⁷ za kar je bil odgovoren do leta 1979, ko se je upokojil. Tudi kasneje pa je bil dejaven v slovenski skupnosti v ZDA. Bil je aktiven v številnih organizacijah clevelandskih Slovencev, budno je spremljal dogajanje v domovini in zamejstvu. S hvaležnostjo se ga spominjajo goriški Slovenci, saj je med ameriškimi

7 Časopis je začel izhajati leta 1909, od leta 1919 pod imenom *Ameriška domovina*. Sprva je bil tednik, nato je izhajal dvakrat tedensko, od leta 1929 pa kot dnevnik. Kasneje je časopis začel spet redkeje izhajati, nazadnje kot štirinajstdnevnik. Izhajati je nehal leta 2008.

rojaki pomagal zbirati prispevke za gradnjo Katoliškega doma v Gorici (danes Kulturni center Lojze Bratuž). Posebej se je angažiral ob slovenski osamosvojitvi, ko je postal podpredsednik Ameriško-slovenskega sveta. Slovenijo je po vojni prvič spet obiskal leta 1992.

Poročil se je z Marijo (Maro) Šifrer, s katero nista imela otrok. Bila sta velika dobrotnika raznih slovenskih organizacij v ZDA in v Sloveniji, v zadnjih letih življenja (žena je umrla nekaj let pred njim) predvsem Katoliškega inštituta v Ljubljani kot zametka Katoliške univerze, kjer je po Mari in Vinku Lipovcu poimenovana tudi osrednja predavalnica. Dve leti pred svojo smrtjo se je, star že 102 leti, vrnil v rojstno vas Spodnje Jarše pri Domžalah, kjer je živel pri nečakinji, ki je skrbela zanj. Umrl je 23. avgusta 2019. Želel si je počivati skupaj s svojo pokojno soprogo Marijo, zato je bil po pogrebni maši v rojstnih Spodnjih Jaršah prepeljan v Cleveland, kjer so se od njega poslovili še v župniji sv. Vida, katere član je bil vse od prihoda v Cleveland (Velikonja & Lencek, 1995, str. 64; »Vinko Lipovec Obituary«, 2019; »Umrl je Vinko Lipovec«, 2019; »Za vedno se je poslovil«, 2019).

Anthony L. (Tony) Petkovšek (v ZDA najpogosteje Petkovsek) se je rodil 21. avgusta 1941 v Clevelandu. Njegovi stari starši so se z ozemlja današnje Slovenije izselili v 1890. letih. Njegov rod je po očetovi strani izviral iz Notranjske, po mamini pa iz Dolenjske. Slednja se je v Cleveland priselila iz Zahodne Virginije, kamor so številni Slovenci odhajali delat v rudnike. V Clevelandu je spoznala Tonyjevega očeta in po poroki sta imela skupaj v lasti taverno (ki jo je ustanovil že Petkovškov dedek). To je bil čas, ko je bila polka najbolj priljubljena glasbena zvrst v Ameriki, in Tony Petkovšek se je spominjal, da je prav vsakodnevno poslušanje vesele glasbe v sobi nad pivnico v otroških letih vplivalo na to, da se je najprej učil igrati harmoniko, nato pa postal velik promotor polka glasbe. V zgodovino se je zapisal s svojo oddajo o polki, s katero je začel leta 1961, pri komaj 20 letih, in jo 50 let neprekinjeno vodil po dve uri dnevno, od takrat naprej pa vsako soboto po tri ure. Tako je Tony Petkovšek postal voditelj z najdlje trajajočo glasbeno oddajo v ZDA.

Poleg radijske oddaje je bil povezan s turistično agencijo Kollander, s katero je organiziral »polka ture«. Najpriljubljenejša so bila križarjenja, na katerih se je po več sto ljudi tedne predajalo poslušanju in plesu na največje takratne zvezde te glasbene zvrsti. Posebej rad pa se je spominjal izletov v Slovenijo, ki jih je vodil in organiziral. Takrat so med Clevelandom in Ljubljano še potekali redni čarterski poleti. Bil je tudi idejni oče in dolgoletni vodja festivala Thanksgiving Holiday Polka Weekend, ki je vsakega novembra na podaljšan vikend okoli zahvalnega dne v Cleveland pripeljal na tisoče ljubiteljev polke iz različnih držav. Številni dogodki so imeli izrazito dobrodelno noto, npr. za slovenski dom upokojencev. Njegov družbeni angažma ni ostal spregledan – v času županovanja Georga Voinovicha ga je ta imenoval v več odborov, ki so odločali o dodeljevanju mestnih sredstev. Zaradi vseh teh aktivnosti je Tony Petkovšek prejel več kot 100 nagrad. Leta 1967 je s 26 leti kot najmlajši do sedaj postal »Slovenec leta« po izboru zveze slovenskih narodnih domov. Leta 2012 ga je takratni predsednik Republike Slovenije Danilo Türk odlikoval z redom za zasluge.

Posebej se je angažiral ob slovenski osamosvojitvi, ko je postal eden najvidnejših članov iniciative Združeni Američani za Slovenijo, ki je združevala neverjetnih 659 slovenskih organizacij, ki so takrat delovale v ZDA in podpirale samostojno državo. S ponosom je rad poudarjal, da je bil član prav vseh slovenskih organizacij, ki so delovale v Clevelandu.

Nikoli si ni ustvaril družine in nima potomcev. Slovensko ni govoril – kot pri številnih drugih se tudi v njegovi družini slovenski jezik ni prenesel do tretje generacije, ohranili pa so slovensko identiteto. Pravil je, da dobršen del razume, ko kdo govori slovensko, in da rad uporablja posamezne slovenske besede, a da si ni nikoli drznil spregovoriti po slovensko, saj noče delati napak. Tony Petkovšek je več kot petdesetkrat obiskal domovino svojih prednikov. Čeprav v Sloveniji ni imel več sorodnikov, mi je v enem izmed pogovorov zaupal, da je v oporoko zapisal, da če umre v Ameriki, naj bo tam pokopan, če pa v Sloveniji, naj ga k večnemu počitku položijo tam. Umril je 14. februarja 2019 v Clevelandu. Od njega so se poslovili v župnijski cerkvi sv. Vida, katere član je bil vse življenje, ter na spominskem dogodku v Slovenskem narodnem domu na aveniji St. Clair. Njegova dediščina živi še najprej v obliki tedenske sobotne oddaje, ki jo sedaj pripravljajo Danny Bucar, Joe Valencic in Joey Tomsick (povzeto po Velikonja & Lencek, 1995, str. 87–88; »Tony Petkovsek«, 2019; Valentinčič, 2019; »Tony Petkovsek. Polka Hall of Fame«, 2019).

EMPIRIČNA RAZISKAVA IN ANALIZA

Idejna razdeljenost znotraj slovenske skupnosti v Clevelandu

Z obema intervjuvancema smo se dotaknili tudi obdobja pred prihodom povojnih naseljencev in njunih pogledov na domnevno ideološko razdeljenost Slovencev v Clevelandu. Petkovšek je glede tega rekel, da je po njegovem mnenju pravilnejši izraz različnost, in je to slikovito ponazoril z opisom: »Ne moremo vsi iz iste pesmarice peti. V Clevelandu nas je 80.000 slovenskega porekla. Seveda, vsak ima svoje mnenje.« Ob tem je sicer dodal, da so bile razprtije podobne kot v domovini. A hkrati je poudaril tudi, da stvari nikoli niso bile črno-bele: »Kako bi rekel, eni so bili včlanjeni v bolj progresivno in hkrati tudi v katoliško društvo. Nekateri so bili socialisti in so hodili v cerkev. Težko je reči, kdo je bil kaj.«

Podobno je na situacijo gledal tudi Lipovec. Svetovnonazorske usmeritve so bile vsekakor različne, kar lepo ponazarja tudi to, da sta nastali dve ločeni osrednji bratski organizaciji, SNPJ in KSKJ. Da so se ljudje »razšli zaradi politike, lahko pa tudi zaradi osebnih stvari, včasih je težko ločiti«. A je tudi sam poudaril, da stvari niso enoznačne.

Za nas še bolj zanimivo pa je njuno videnje delovanja skupnosti, sodelovanja in razprtij po prihodu povojnih političnih beguncev, ki sta jih tudi sama doživela. Oba intervjuvanca sta na začetku predvsem poudarila, da je prihod povojnih beguncev

poživil slovensko skupnost. Lipovec je stanje v skupnosti ob njegovem prihodu opisal takole:

Ko sem jaz prišel sem pred 70 leti, je v Clevelandu, v mestu samem, bilo približno 100.000 Slovencev. Bile so enklave: St. Clair, St. Lawrence, Collinwood in Euclid. V tistem času je imel Euclid okoli 100.000 prebivalcev, imel je slovenskega župana in cel mestni odbor je bil slovenski. Mesto je bilo napol slovensko. Lahko ste šli po Clevelandu v tistem času, to je bilo vse slovensko, tudi trgovine, in ste lahko shajali brez angleščine. Clevelandska skupina enklav je imela takrat približno 25.000 Slovencev skupaj. V St. Lawrencu jih je bilo morebiti 10.000. Pa fara Sveti Lovrenc in Narodni dom. To oboje, kot na St. Clair: sv. Vid in glavni narodni dom. Collinwood: Marija Vnebovzeta in Slovenski dom na Holmes. Euclid: sv. Katarina in Narodni dom na Rechar. To je vse povezano, je interesantno. A slovenščina se je že izgubljala. Vse je postajalo vse bolj angleško, še posebej okoli mladine. Ko pa smo mi prišli, na splošno pa so se [novonaseljenci] vključili v fare in tam tudi v redu delali. Ta del ni bilo težav. Pri sv. Vidu pri staronaseljenjih je bilo že vse angleško. Ko smo mi prišli, so pa »nazaj po slovensko vzeli«. Eden [duhovnik] je bil od staronaseljencev, eden pa od novonaseljencev. Tako je bilo tudi z bralci beril. Baznik⁸ je v glavnem izbral samo ta nove, ker ta stari niso toliko jezika znali, da bi gladko brali. Tudi on sam je »vzel drug odnos« do tega. Potem pa ... Nismo imeli nobenih težav.

Kot pomembno dejstvo poudarja, da so se povojni naseljenci naselili v slovenske naselbine, kjer so živeli predvojni priseljenci. »Namreč, ljudje so hodili skupaj. Večji del, kdor koli je prišel na novo, je prišel na St. Clair. Če ni vedel, kam, se je oglasil v *Ameriški domovini*. Oskrbeli smo ga. Povezal se je tudi s faro in se tako hitro čutil doma. Največ smo pomagali ljudem glede službe, dela in stanovanj. Priskrbeli smo mu vse, kar je rabil. Seveda, potem se je tudi naročil na list, da je bil informiran.«

Tudi Petkovšek je glede sprememb po prihodu povojnih beguncev izpostavil poživitev skupnosti. Ob tem je dodal: »Se pa moraš zavedati, da je ta emigracija, ki je prišla po drugi svetovni vojni, bila mogoče le ena desetina od prejšnje emigracije. Nekaj manj kot 5.000 jih je prišlo po drugi svetovni vojni. Pomagali pa so poživiti recimo cerkveno življenje.« Opazil je tudi razliko med temi, ki so prišli v prvih letih po vojni iz begunskih taborišč in so imeli status razseljenih (angl. *displaced people*, včasih so jih tudi slabšalno imenovali *DPs*), pri katerih so bila politična vprašanja bolj v ospredju, ter med tistimi, ki so prišli po letu 1955 in pri katerih je bilo po njegovem težko ločiti, kdo je prišel iz političnih in kdo iz ekonomskih razlogov. Priznava, da je med obema skupinama prihajalo do sporov in napetosti, a za obe skupini in njuni glasili – *Enakopravnost*,⁹ki je bila socialistično usmerjena, ter katoliško usmerjeno

8 Tretji župnik Louis B. Baznik, ki je bil za župnika pri sv. Vidu imenovan 1952 in je tam deloval do 1969.

9 Dnevni časopis, ki je v Clevelandu izhajal v obdobju 1919–1957.

Ameriško domovino – meni, da sta odigrali pomembno in pozitivno vlogo povezovanja Slovencev ter ohranjanja jezika in kulture. Glede prisotnosti slovenskega jezika je še dejal:

Zanimivo pa je tudi to, ko je prišla nova generacija, v glavnem politični begunci iz Slovenije v 50. letih, je clevelandska slovenščina oživila. To je bila renesansa. To je trajalo nekako še do 60. leta, ko je prva generacija otrok izšla iz šole. Takrat se je naselbina razdelila – mlajši rod je sicer še govoril slovensko, temu smo potem rekli »half in pol«. Starši so govorili po slovensko, otroci po angleško, in so se tako pogovarjali. Otroci so sicer znali slovensko, a ker so čutili, da znajo bolj slabo, so govorili raje angleško, ker je bilo nekatere sram.

Nesoglasja in spore v skupnosti je Lipovec občutil tudi na lastni koži. Na tiste čase ga veže boleč spomin:

Jaz sem prišel 11. septembra 1949 v nedeljo, in že v petek zvečer je *Enakopravnost* napisala članek, da prihajata »dva s krvavimi rokami«. Sponzor mi je to takoj dal, ko sem prišel. Nato sem takoj v ponedeljek šel na *Enakopravnost* in zahteval urednika. Rekel je, da odgovora ne morejo objaviti. Rekel sem mu: »Kakor hočete, če ne, se srečamo na sodniji.« Tega so se pa bali, ker so bili negotovi. Konec tedna je objavil moj odgovor. Boštjančič, urednik *Enakopravnosti*, je pisal v Ljubljano, če imajo kaj proti meni. Rekli so mu, naj se me raje izogiba. Tako so me pustili popolnoma pri miru. Niso nobene stvari napisali ali nič. Dočim drugače so »prilичno« napadali vse.

Poleg lastne izkušnje se je Lipovec spominjal, da je bila v zraku zagotovo napetost in da so se nekateri prvih nekaj mesecev umaknili na drugo stran ceste, če so videli, da po ulici prihaja kdo od beguncev. Enako so povojni begunci, ko so šli mimo narodnega doma na St. Clair, raje šli po drugi strani ceste, saj bi sicer gotovo slišali kakšne opazke.

V slovenski literaturi, ki obravnava Slovence v Clevelandu, je pogosto izpostavljeno tudi dejstvo, da so bili ti medsebojno razdeljeni. Glede tega gre poudariti, da to (v nasprotju s pogostim prepričanjem) ni nekaj nenavadnega ali izrednega, ampak je značilno za vse narode. Idejna in politična pluralnost je atribut, ki je postal nekaj običajnega kmalu po vzpostavitvi narodnih zavesti. Na primeru Slovencev v Clevelandu so stvari postale bolj kompleksne med drugo svetovno vojno in po njej. A ob tem je treba poudariti še en pogosto prezrt vidik: v času po drugi svetovni vojni so imele ZDA precej restriktivno migracijsko zakonodajo, in da je nekdo lahko imigriral v državo, je potreboval sponzorja, ki je že bil ameriški državljan in je zanj jamčil. Pri povojnih političnih beguncih z območja današnje Slovenije so bili najpogostejši sponzorji pripadniki predvojne migracije, pa tudi v drugih primerih so begunci pred prihodom običajno vzpostavili stik s sorodniki ali drugimi rojaki v ZDA, ki so bili njihova vez do sponzorjev. Zato so trditve, da so vsi pripadniki predvojne skupnosti zavračali slovenske povojne begunce, veliko pretiravanje.

Kot poudarjajo sociološke teorije, ki se ukvarjajo z vključevanjem migrantov v družbo, je za nove priseljence naravno, da so v začetku dezorientirani, zato je medsebojna pomoč zelo pomemben vidik uspešnejšega vključevanja v novo družbo. Podobno kot so se predvojni slovenski naseljenci, ki so se v Clevelandu večinoma zaposlovali v tovarnah s težko, predvsem metalurško industrijo, naseljevali v strnjenih naseljih v bližini tovarn (Odenkirk, 2005, str. 36–37) ter si medsebojno pomagali, so se tudi povojni begunci naseljevali v slovenske soseske in bili najprej deležni pomoči tamkajšnjih rojakov pri iskanju služb, nato pa si na enak način pomagali tudi med seboj.

Zbližanje predvojne in povojne skupnosti Slovencev in sodelovanje v skupni etnični infrastrukturi

Naslednji poudarek v obeh intervjujih je bil na naslednjem obdobju – na tem, kdaj sta se oba valova zblížala ter kako je potekalo slovensko družabno in kulturno življenje v naslednjih desetletjih. Lipovec za umiritev razmer vidi več razlogov. V prvih letih naj bi bilo precej časopisnih polemik med *Ameriško domovino* na eni strani ter *Enakopravnostjo* in *Prosveto* na drugi, nato pa se je to umirilo. Sam je menil, da so napade začeli pri *Enakopravnosti* in *Prosveti*, ki pa »so počasi prenehali, ker so oboji prišli na ameriško črno listo komunistov. Videli so, kako je, in so počasi utihnili.« Poleg sprememb v ameriškem razmišljanju zaradi razmaha hladne vojne je Lipovec razloge za to pripisoval tudi temu, da je nekaj starejših (»bolj zagrizenih«) ljudi v skupnosti umrlo. Hkrati so se staronaseljenci in novonaseljenci vse bolj srečevali v slovenski infrastrukturi. Kot je povedal, je bila velika večina naročnikov na *Ameriško domovino*, katere urejanje mu je bilo ponujeno že kmalu po prihodu, staronaseljenec, na časopis pa so se naročali tudi novi prišleki, tako da je skrbno pazil, da je bila uredniška politika sprejemljiva za oboje ter da je vključevala vsebine, ki so zanimale tako ene kot druge. Glede tega dodaja tudi zanimivo oceno: »Glede slovenščine so se staronaseljenci bolj držali kot kasneje novonaseljenci. Staronaseljenci so bili bolj preprosti ljudje, kmečki, niso bili toliko duševno razgibani, se niso jezika in vse skupaj [učili], zato so bili vsi skupaj ‚kot ovce v enem hlevu‘. Tisti, ki so bili bolj podjetni, so bili obrtniki in trgovci. Celotna slovenska naselbina se je držala skupaj.«

Poleg omenjenega časopisa je do združevanja obeh skupin Slovencev najprej prišlo v okviru župnij (takrat so v Clevelandu delovale še štiri slovenske župnije – poleg še delujočih Sv. Vid in Marija Vnebovzeta še sv. Lovrenc in sv. Kristina, ki sta bili zaprti leta 2010). Tudi tukaj so bile stvari sicer odvisne od ljudi, ki so ustvarjali župnijska življenja. Lipovec je na vprašanje, ali so jih v župnijah dobro sprejeli, na to slikovito odgovoril takole: »Ja, well, ne bi rekel. Kaplani so bili ... Baznik je bil še kolikor toliko v redu. Stari Ponikvar¹⁰ je bil v redu in tudi Oman¹¹ je bil v redu.

10 Bartholomew J. Ponikvar, župnik pri sv. Vidu v obdobju 1907–1952.

11 John J. Oman, župnik pri sv. Lovrencu v obdobju 1915–1962. To je bila župnija, v kateri je po svojem prihodu v Cleveland do smrti živel tudi ljubljanski škof Gregorij Rožman.

V Collinwoodu je bil takrat še stari Hribar,¹² on se za to ni zanimal. On je ostal stari fajmošter, kakor je bil. Pri Mariji je bilo kolikor toliko v redu, kar dosti dobro, nismo imeli nobenih težav. Počasi so prešli.«

Povojni naseljenci so se začeli vključevati tudi v bratske podporne organizacije. Med njimi so sicer obstajale razlike. Za KSKJ Lipovec navaja, da »je bila bolj katoliško usmerjena. Ko so begunci prišli, je bil glavni tajnik stalno v Clevelandu.¹³ Je zmeraj skrbel, da so dobili nove člane. Večji del so jih vpisali. To so bili pametni.« SNPJ je veljala za socialistično usmerjeno in med povojnimi naseljenci, zlasti med političnimi begunci, ni dobila veliko novega članstva, medtem ko Lipovec dopušča možnost, da se je vanjo vpisal določen del ekonomske migracije, ki je prišla v naslednjih dveh desetletjih.¹⁴ Zanimivo je, tudi organizacija AMLA, ki jo danes vodi potomec povojnih naseljencev Timothy Perčič in ima tudi povojno članstvo, v prvih letih po njihovem prihodu do njih ni bila tako naklonjena: »Slovenska dobrodelna zveza, ki je za Cleveland, ‚ohiojska‘, je imela svojih 20.000 članov, pa se je ogibala, ni marala novih. Niso bili titovski, kvazi da so nevtralni, a se niso veliko za to brigali. Jaz sem postal član, ker je bil glavni predsednik moj stari znanec, njegov brat pa moj sošolec, to je bil Sušnik.«

Vključevanje se je nadaljevalo tudi v narodne domove, ki pa so bili ravno tako različno odprti do novonaseljencev. Za dom v soseski Collinwood je Lipovec dejal: »Tu v Holmes so takoj dobili ta novi dejansko v roke vse skupaj.« Počasneje je do tega prišlo v največjem slovenskem narodnem domu v soseski St. Clair:

St. Clair je bil dolgo oz. ta prva leta zelo zagrizen, tam je bila socialistična trdnjava. Ko pa je postal predsednik odbora Zakrajšek, od pogrebnega zavoda, on ni bil za Tita, je bil bolj umirjen in so se stvari počasi spreminjale. Tisti ta najbolj zagrizeni so delno pomrli, delno pa so zaradi ameriške politike, ki je bila proti, postali bolj umirjeni. Tako je bil počasi narodni dom kolikor toliko vsaj sprejemljiv. Vse prireditve so imeli večji del ta novi. Tako Oder [Slovenski oder] svoje igre, [zbor] Korotan in Slavček petje. Večji del so bili sami ta novi. In v njihovem interesu je bilo, da so »dali najemat«. Prvih pet let je bilo malo težav, po desetih letih pa ni bilo nobenih težav več, so se stvari unesle.

Za dom v soseski Rehar je dejal, da do takšnega sodelovanja nikoli ni prišlo (»Rehar ... Progresivci so še vedno v Euclidu.«), podobno tudi za Slovenski delavski dom v soseski Waterloo, ki pa je bil v času najinega intervjuja že apolitičen: »Delavski dom

12 Vitus Hribar, po drugi svetovni vojni župnik pri Mariji Vnebovzeti. Pred tem je bil v obdobju 1893–1907 prvi župnik sv. Vida. Leta 1907 je bil premeščen v irsko župnijo sv. Avguština v Barbertonu v Ohio, kjer je deloval do leta 1922. Rojen je bil v Zgornjem Tuhinju na območju današnje Slovenije.

13 Glavni sedež organizacije je sicer v mestu Joliet v zvezni državi Illinois.

14 Do tega je gotovo prišlo – sicer v precej manjšem številu, kot to velja za KSKJ, a vendarle. Tako je bil eden aktivnih kulturnikov (harmonikaš), ki je v SNPJ tudi zaposlen kot zavarovalni agent, potomec povojnih naseljencev Vince (Vinko) Rigler iz Illinoisa, sicer tudi aktiven član slovenske župnije v Lemontu.

pa so v glavnem tisti stari [Slovenci] tam in se ne brigajo za drugo, kot da ohranijo dom. V teh domovih ni več politike, kot je bilo, tega ni nikjer več, to je vse utihnilo.« Ker povojni naseljenci v domu na St. Clair, kjer jih je večina tudi živela, niso bili hitro sprejeti, so v 50. letih kupili svoj prostor in ustanovili Baragov dom, ki pa je bil v 90. letih že zaprt.

Petkovšek je sicer potrdil določene napetosti med predvojno in povojno migracijo, kljub večkratnim vprašanjem na to temo pa jih ni podrobneje opisal. To lahko pripišemo tudi temu, da tega ni tako čustveno doživel in v to ni bil osebno vpet, saj je bil takrat še otrok. Tudi po njegovem mnenju so povojni naseljenci v slovensko skupnost v Cleveland prinesli novo življenje, kar je slikovito opisal: »V tistih letih, ko so prišli Slovenci iz Slovenije, so prinesli živo Ljubljano v Cleveland. Veliko življenja: pevski zbori, dve igralski skupini.¹⁵ Skoraj vsak konec tedna so bile prireditve, tudi več prireditev isti dan.« Ob tem pa je dodal še en vidik, namreč da so nekatere organizacije med drugo svetovno vojno skorajda izumrle. Mladi fantje so bili mobilizirani, ženske so začele delati, mladine, ki bi pomagala organizirati kulturne prireditve, ni bilo. Takoj po vojni pa je po njegovih besedah prišlo do večje aktivacije tudi pri staro-naseljencih. »Po drugi svetovni vojni pa je bil boom s polko. Mladeniči, ki so prihajali domov iz vojske, so potrebovali kakšno veselo glasbo. V narodnih domovih in dvorinah je bilo zelo živahno. Potem kasneje je prišlo v ospredje, da so se hoteli samo poročiti in se izseliti ven, v kakšno boljšo hišo v predmestje. Ni jim bilo toliko mar za kulturo. Tudi oni so postali bolj ameriški. Posebno po drugi svetovni vojni je bil močan pritisk, da bi bili bolj ameriški.«

Petkovšek je o prihodu povojnih naseljencev govoril pozitivno, označil jih je kot »popolnoma nov segment skupnosti. In imeli smo staro skupnost, kot moji stari starši, starši itd., in nove, ki so tudi želeli ohraniti svojo kulturo, jezik, in treba je bilo začeti delati skupaj, le nekaj časa je trajalo.« Glede tega je delil osebno zgodbo. Ko so se povojni naseljenci v Clevelandu ustalili ter izboljšali svoj ekonomski položaj, so se odločili na podeželju kupiti svoje posestvo, kjer bi se lahko družili ob koncih tedna. Leta 1961 je bila odprta Slovenska pristava, ki je še danes eden najvitalnejših delov slovenske skupnosti. Petkovšek je glede tega povedal, da je bil on edini ustanovni član Pristave iz predvojne skupnosti. Po njegovih besedah drugi niso želeli pristopiti prav zaradi političnih razhajanj, kar kaže, da je bilo še vedno precej nasprotovanja. Ob tem je dodal še, da je njegova družina med drugo svetovno vojno v Slovenijo pošiljala pakete za pomoč partizanom, ob vходу na Pristavo pa najdemo spomenik domobrancem. A to ga po njegovih besedah ni nikoli motilo, »saj ima vsak pravico do svoje zgodovine in svojih spominov ter bolečin«. Niso pa vsi staronaseljenci na stvari gledali tako kot on.

Podobno kot Lipovec je tudi Petkovšek ocenil, da so se z leti nasprotja ublažila in da je bila politika vse manj pomembna. Ob tem je poudaril tudi, da so predvojni naseljenci in še posebej njihovi potomci o politični situaciji v Sloveniji vedeli bistveno

15 Gre za skupini Slovenski oder in Lilija.

manj kot povojni naseljenci. Po njegovih besedah je naravno, da se s časom in posebej z generacijami vezi rahljajo in da vse manj razumeš aktualno dogajanje. Zase je rekel, da se je med povojnimi naseljenci vedno čutil dobro sprejet: »Bile so le meje, ki jih nisi smel prestopiti. Če bi čutili, da jih žalim, bi bilo tega konec.« Glede tega je navedel zelo povedno osebno anekdoto. Leta 1971, ko sta se v Washingtonu srečala takratni ameriški predsednik Richard Nixon in jugoslovanski predsednik Josip Broz Tito, je tudi sam prejel vabilo na slavnostno večerjo. Rekel je: »Vedel sem, da je to edina priložnost, da bi kadarkoli osebno srečal ameriškega predsednika. A hkrati sem vedel tudi, da mi povojni naseljenci tega, če bi se udeležil dogodka s Titom, ne bi mogli nikoli odpustiti. Zame ni bilo nobenega dvoma, vabilo sem odklonil. Odločitev, ki je nisem nikoli obžaloval.«

Pripadniki predvojne in povojne migracije so se deloma organizirali v ločene organizacije, deloma pa so se povojni naseljenci pridružili že obstoječim etničnim strukturam. Najprej je to veljalo za cerkve, kasneje tudi za narodne domove in nekatere kulturne skupine. Začetnik slovenskih migracijskih študij Peter Klinar (1976, str. 108) razlikuje dve vrsti etničnih organizacij: stare institucije, ki so jih imigranti preslikali iz izvornih domovin (npr. cerkev, družina itd.), in nove institucije, ki so ustanovljene zaradi potreb imigrantov (podporne jednote, banke itd.). Začetni namen organizacij je bil pomoč pri premagovanju izolacije in lajšanje integracije (Genorio, 1989, str. 141), danes pa omogočajo združevanje z namenom ohranjanja identitete, ob tem pa združujejo tudi ljudi z drugimi skupnimi interesi in prostočasnimi dejavnostmi (npr. petje, ples, lovstvo, balinanje ...), le da imajo dejavnosti v tem kontekstu izrazito etnični poudarek. Slovenci se glede tega niso razlikovali od drugih etničnih skupin. V Clevelandu, pa tudi drugod, kjer so živeli v večjem številu, se je ločeno razvil podoben tip organizacij glede na svetovnonazorske opredelitve članov. A čeprav so bile organizacije ločene, so gojile enake oziroma vsaj zelo podobne kulturne in ekonomske dejavnosti (npr. pevski zbori, gledališke skupine, zavarovanja v bratskih organizacijah itd.). Ni presenetljivo, da so povojne begunce po njihovem prihodu bolj gostoljubno sprejele organizacije, ki so jim bile svetovnonazorsko bližje, in da so bili tudi oni bolj zainteresirani za včlanjevanje v te organizacije. Kot vidimo, pa so se s časom stvari spreminjale in je tudi v drugih organizacijah prišlo do menjav vodstev, do pragmatičnosti, ker se jim je izplačalo prostore dajati v najem, itd., ter je bila prepletenost med predvojnimi in povojnimi naseljenci vse večja.

Dogajanje in prelomnice do leta 1990

Naslednji večji sklop, ki smo se mu posvetili v intervjujih z obema sogovornikoma, je bilo vprašanje, katera je bila naslednja večja prelomnica v slovenski skupnosti in kako je vplivala na skupnost. Oba sogovornika sta kot takšno prelomnico navedla izseljevanje iz tradicionalnih sosesk na obrobje mesta. Lipovec je dejal: »Stari in novi naseljenci smo skupaj, eden ob drugem, živeli v soseskah, kot sta St. Clair in Collinwood. Vse je bilo tukaj. V 70. letih, po črnskih nemirih, pa se je obrnilo navzdol.

Okrog 80. leta je bil St. Clair že 'fifty-fifty'.« Podobno Petkovšek pravi: »Potem po vojni pa je seveda prišla sprememba – hladna vojna, atomska vojna – in oblasti so svetovale, naj gre industrija iz mesta ven. Tako so se potem tudi delavci izselili, dela v mestu ni bilo, vse je šlo ven.« A hkrati poudari tudi proces vrednotenja etnične pripadnosti, ki se je razvijal takrat in za tem: »Leta 1960 je bil to najnižji nivo za etnično senzibilnost. V 50. in 60. letih so se ljudje prav sramovali svojih korenin. Ni bil pravi čas. Vsi so hoteli biti Američani. V 70. letih, predvsem zaradi gibanja v črnski skupnosti, so potem tudi druge narodnosti dobile navdih, da bi se tudi one potegnile za svojo narodnost.«

Navkljub selitvi in razpadu strnjenih naselbin pa je po ocenah obeh slovenstvo v 50., 60. in 70. letih 20. stoletja še naprej doživljalo veliko stopnjo aktivnosti in celo razcvet. Zanimivo pa je, da pri opisovanju tega poudarek dajeta nekoliko različnim kulturnim zvrstem, odvisno od tega, s katerimi dejavnostmi sta bila sama najbolj povezana. Petkovšek izpostavlja predvsem pomen glasbe in priljubljenost, ki jo je bila deležna polka.

Leta, celo desetletja je bila vsak konec tedna množica dogodkov, mogoče šest na vikend, skozi vse leto. Ter poleti seveda še pikniki ter vse prireditve na prostem. Nekoč smo imeli šest, če ne celo osem pevskih zborov, in vsak je imel spomladi in jeseni svoj koncert. Pa folklorna skupina Kres, ki še danes deluje. V vseh lokalnih domovih so bili seveda organizirani polka plesi, na ta način se je tudi zbiralo denar za najrazličnejše namene. A vse to nikakor ni bilo omejeno le na Cleveland in na Slovence. Yankovich in Pecon sta prodajala milijonske naklade svojih plošč v poznih 40. in v 50. letih in sta naredila neverjetno promocijo polka glasbe. Vsakdo je vedel, da je ta glasba najbolj povezana ravno s Slovenci. Na koncertih se je poleg angleških slišalo tudi slovenske pesmi, čeprav jih publika ni razumela. In to je bilo tik pred pojavom televizije, v zgodnjih 50. letih se je pojavila. In bile so tudi polka in slovenske glasbene televizijske oddaje, kjer so se redno pojavljali Yankovich, Pecon, Rendall in številni drugi, in to leta in leta. To je bil nekako vrhunec. A tudi v 70. letih so se dogajale pomembne stvari. Že leta 1970 sta prišla Avsenik in Slak iz Slovenije. In številni drugi ansambli v letih za tem. Slovenska gostilna, ki jo je vodil Frank Sterle, je vsako leto organizirala silvestrovanje z ansamblom iz Slovenije, ki je bilo razprodano. In že naslednji dan koncert istega ansambla v narodnem domu na St. Clair, le deset ulic stran, spet razprodan. Pa koncerti Avsenika in Slaka v »downtown« dvoranah, poleg narodnih domov, tudi razprodani.

Podobno je tudi Lipovec dejal, da je bila v 1950. in 1960. letih »poživitev slovenstva, prava renesansa«.

Do neke mere je bilo tekmovanje. Je bilo živahno. Vsako soboto sem moral imeti pri *Ameriški domovini* poleg mene še dva človeka, da smo krili vse prireditve, ki so bile za vikend, da smo lahko o vsem poročali v listu v ponedeljek. Polno življenja je bilo

vse do sredi 70. let. Tone Šubelj je v 50. in 60. vodil štiri pevske zборе: Slovan, Matica, Triglav in še srbski zbor Njegoš. Šubelj je na St. Clair celo opere prirejal v 50. in 60. letih. Novonaseljenci pa so ustanovili svoj zbor – Korotan, ki ga je vodil Metod Milač. To so bili mladi, ki so prišli iz taborišča v Špitalu. Milač je te ljudi dobro poznal in je bil navdušen za to in jih je zbral skupaj. Bil je Karel Mauser in več teh ljudi, navdušenih, ki so radi pisali in delali. Od staronaseljencev še pisatelj Jontez. Izdal je knjigo *Povest na ne vem kateri cesti*. Zanimiva zgodba. Za staronaseljence se je dolgo štelo, tudi sami so tako rekli, da razen duhovščine niso imeli skoraj nobenega intelektualca, kar se je pa izšolalo, se je štelo, da je amerikanizirano. A še dva njihova predstavnika sta bila takrat vidna, pesnik Ivan Zorman in zdravnik dr. Franc Kern Javh. K njemu je hodilo veliko slovenskih pacientov, umrl je ob koncu 50. let. Po vojni pa je prišlo par duce-tov intelektualcev in je bila zadeva čisto druga. V tistem času smo imeli v Ameriki štiri slovenske dnevnike, od tega dva v Clevelandu: *Ameriška domovina* bolj desno usmerjena, *Enakopravnost* pa se je sama imenovala, da je progresivna, napredna. Na St. Clair je bilo vsega skupaj 100 metrov od enega do drugega uredništva.

Slovenci so v Clevelandu, tako kot pogosto velja za priseljence, osnovali svoje prave etnične četrti. Slednje etničnim skupnostim ponujajo občutek varnosti, predvidljivosti in tudi nadomestka za domovino. A za takšne zaprte skupnosti velja, da je njihov rok trajanja praviloma omejen. Ko se pripadniki skupnosti, običajno to velja za otroke ali vnuke priseljencev, dobro naučijo jezika, ko se izobrazijo in najdejo boljše zaposlitve ter ko se njihov ekonomski status izboljša, etnične soseske zapustijo ter si poiščejo bivališča v boljših predelih. V primeru Clevelanda je bilo to še pospešeno z dvema procesoma, ki sta v 50. in 60. letih sovpadala in korenito spremenila slovenske naselbine v Clevelandu. Prvi je bila selitev industrije iz mestnih središč zaradi strahu pred jedrskim napadom, čemur so sledili tudi delavci, istočasno pa se je v mesta na severu ZDA začelo naseljevati temnopolto prebivalstvo z juga države, ki danes pomemben delež populacije predstavlja tudi v Clevelandu. A ko so se v določeno sosesko priselili prvi temnopolti prebivalci, so belopolti pospešeno začeli prodajati hiše (ki so jih nato kupovali temnopolti), saj so pričakovali močan padec vrednosti nepremičnin. Za avenijo St. Clair tako npr. popisi kažejo, da je tam leta 1950 živelo več kot 50.000 oseb slovenskega rodu. Za del soseske je popis izkazal, da je tam živelo 5.065 oseb, od tega je bilo 7 temnopoltnih. Leta 1960 pa je imel ta predel 6.977 prebivalcev, od katerih jih je bilo 98,7 % temnopoltnih (Klemenčič, 1995, str. 106).¹⁶

Za razliko od npr. Hrvatov, ki so ob selitvi iz starih sosesk večinoma prodali tudi skupnostne prostore, pa so Slovenci narodne domove in cerkve v teh soseskah ohranili vse do danes. Kot vidimo iz pričevanja Petkovška in Lipovca, te selitve niso negativno vplivale na kulturno delovanje v skupnosti, ampak so se med Slovenci še vedno ohranile številne iniciative, prireditve pa so bile množično obiskane.

¹⁶ To pa ne velja le za slovenske soseske oz. mesto Cleveland, ampak gre za splošen proces v pojavnih ZDA (gl. Duncan & Dutley, 1957; Basham, 1978).

Razumljivo je, da je Petkovšek večji poudarek dal polki, saj je vodil oddajo o tej glasbeni zvrsti, poleg tega pa ni več govoril slovensko. Na drugi strani je Lipovec dal večji poudarek igram, zborom in književnosti, saj je še govoril slovensko, poleg tega pa so o tem v *Ameriški domovini* tudi največ poročali.

Vpliv demokratizacije in osamosvojitve Slovenije

Oba sogovornika sta ocenila, da je konec 1970. let slovenstvo začelo počasi upadati, posebej jezik. To je bil sicer čas, naklonjen etničnostim in etničnim študijam, a hkrati obdobje, ko je vse več mladih Slovencev hodilo na univerzo, se naseljevalo tudi izven Clevelanda ter predvsem prevzemalo angleščino kot svoj prvi jezik. Kot naslednjo posebno pomembno prelomnico sta oba ocenila čas demokratizacije in osamosvajanja Slovenije. To so močno občutili tudi v Clevelandu, in številni člani skupnosti so se zelo aktivirali. Oba sta poudarila tudi, da je to pomenilo takojšna spravo znotraj skupnosti in da so se razlike še zmanjšale. Povezali so se tudi v organizacijo Združeni Američani za Slovenijo, za katero je Petkovšek ponosno dejal »je tudi res bila, kot se je imenovala, združeni, to je bilo nekaj velikega, posebni občutki, posebna energija. Toliko ljudi, toliko generacij so nosili to v svoji krvi, veš, ta cilj biti svoboden, in rezultat je bil, da je Slovenija prvič v zgodovini postala zares svobodna. To je bilo nekaj velikega.« Lipovec se je spominjal, kako so v okviru Ameriško-slovenskega sveta najprej zbirali sredstva za stranke Demosa.

Prvi, ki je napisal ček v sklad, je bil župnik Božnar pri sv. Vidu – za 500 dolarjev. Ker je on visoko zastavil, so nato tudi drugi dajali – ne 20 ali 30, temveč najmanj po 100, 200, 300 dolarjev. Tako smo v še ne treh tednih zbrali 90.000 dolarjev. Konec februarja smo imeli že blizu 60.000 dolarjev, nato pa smo nabrali še preostalo. Te smo poslali tja: Peterletu in Omanu smo dali 80.000, 10.000 pa Ruplu in Spomenki. Peterletova in Omanova skupina je prišla skoz, ker je imela denar za kampanjo. Rekli so, da se je treba za volilno zmago zahvaliti clevelandskim Slovincem, ki so to organizirali.

Oba sta ocenila, da je to dogajanje dalo skupnosti nov zagon in samozavest. Poudarila sta, da so ljudje od tedaj naprej tudi v izseljenstvu imeli konkretno državo, s katero so se lahko identificirali. Lipovec je dodatno izpostavil tudi pomen demokratičnosti države, kar je v ZDA velika vrednota. Kljub temu novemu zagonu pa je v naslednjih dveh desetletjih in pol prišlo do upada tudi v slovenski skupnosti – del infrastrukture se je zaprl, upadla sta članstvo v določenih organizacijah in obisk na nekaterih prireditvah. Oba sogovornika sta povsem pragmatično sprejela, da je to naraven in razumljiv proces in da se spremembe zagotovo obetajo tudi v prihodnosti.

Ocene obeh intervjuvancev veljajo in so splošno sprejete tudi za vse druge slovenske izseljenske skupnosti. Tudi drugod po svetu velja, da bilo obdobje osamosvojitvenega procesa v Sloveniji čas velike složnosti in sprave slovensko opredeljenih oseb. V vseh skupnostih je prišlo tudi do velike aktivacije članov v pomoč Sloveniji, ki

je prinesla pomembne rezultate. Med takimi sta bila tudi naša intervjuvanca. Prispevek Slovencev po svetu, tako v ZDA kot drugod, k uspešni izvedbi osamosvojitve in mednarodnemu priznanju je že precej dobro popisano (glej npr. Gelt et al., 1992; Gregorič, 1995; Klemenčič et al., 2015; Klemenčič, 2017; Volarič et al., 2017).

Obeti za prihodnost slovenske skupnosti

Za oba intervjuvanca lahko rečemo, da sta izrazila določeno zaskrbljenost in da sta pričakovala, da bo prišlo do delnega upada aktivnosti v skupnosti, hkrati pa sta oba videla tudi optimistične vidike in nobeden od njiju ni izrazil pričakovanja, da bo slovenstvo v Clevelandu povsem izginilo. Petkovšek je razmišljal, da številni vodilni ljudje, ki skrbijo za »bratske stvari,¹⁷ glasbene stvari, kulturne stvari«, postajajo stari: »Vsi postajamo stari, jaz bom 74, to je že star. Ključno vprašanje je, kako dolgo lahko preživimo, kar se tiče aktivnosti.« Hkrati pa je razmišljal tudi o tem, da so se že pred dvajsetimi leti spraševali, kako dolgo bodo še lahko vzdrževali dogodke na SNPJ Farm, predvsem polka plese, saj so nanje zahajali le upokoјenci. Enako je bilo tudi deset let kasneje. »Sedaj, zopet deset let kasneje, pa isto. Ljudje so pomrli, a prišli so novi. Mogoče ko postane nekdo toliko star, sploh ko mu ni treba več hoditi v službo, ga te stvari začnejo spet bolj zanimati, ima več časa, tam sreča stare prijatelje. Ne bi me presenetilo, če bi SNPJ Farm čez deset let zopet izražal iste skrbi.« Tudi glede drugih dejavnosti je izrazil zmeren optimizem: »Zmeraj, ko misliš, da bo šlo vse v nič, se nekaj v novi generaciji pojavi. Ta hibridna kultura se nekako na nov način razvije.« Ob tem je dodal, da so številne prireditve organizirane ob takšnih urah, da je jasno, da ciljajo predvsem na upokoјence – to npr. velja za festival slovenske klobase, ki poteka enkrat letno septembra ob sredah zgodaj popoldne (in je vedno množično obiskan). Kljub temu je bil najbolj optimističen glede prihodnosti potomcev povojnih naseljencev, posebej v okviru Slovenske pristave:

Prihodnost ... Opogumljen sem nad tem, kar vidim na Slovenski pristavi, na primer, ko družine pridejo skupaj, vse generacije, mogoče tri generacije skupaj obiščejo dogodke. Pred kratkim sem bil na pikniku župnije sv. Vid, kmalu bo piknik župnije Marije Vnebovzete, to so tako čudovita druženja z množico ljudi, ogromno mladih obrazov, dojenčkov še v vozičkih. Ko to vidiš, veš, da neka prihodnost zagotovo bo.

Lipovec je za prihodnost slovenstva v Clevelandu dejal:

Živelo bo bolj po spominu. S slovensko zavestjo je težavno: prva generacija se še nekako drži, druga komaj. Vejo še za potico in klobaso. Je pa slovenska pesem tista, ki ohranja. Od staronaseljencev sta dva zbora: Glasbena matica ter Zarja. Korotan, ki je lani praznoval 60. letnico, pa je iz novonaseljencev. Pritegnili so mlade in to je

17 S tem je mislil dejavnosti v okviru bratskih dobredelnih organizacij (SNPJ, KSKJ, AMLA).

pozitivno – mladi ljudje pridejo skupaj, se seznanjajo in tako nastanejo slovenski pari, ki se poročijo med seboj. Časopis je nekaj – dokler je, je skupnost, ko ga ni, ni več sredstev za povezavo. Zdaj pa, veste, kako je: Narodni dom uspeva, kolikor more, fara diha, kakor more. Dokler so fare, ko pa bo šla slovenščina ven iz cerkve, bo dejansko konec slovenščine kot take. Ostala bo pa slovenska skupnost.

Ob tem pa je dejal, da je mnogo odvisno od uspešnosti Slovenije. Če bo to država, na katero bodo osebe slovenskega rodu ponosne, bo to spodbujalo slovenstvo, »če bo Slovenija reva, pa ne bo nič«. Najbolj kritična je po njegovem situacija glede jezika:

Kupili in organizirali smo Slovensko pristavo z namenom, da bo slovenska mladina hodila tja na počitnice, da se bodo Slovenčki igrali in da se bo jezik utrdil. Par let je tako tudi bilo. Če pa danes greste na Pristavo, boste slišali predvsem angleščino. Ljudje sicer še znajo slovensko. A te generacije, ki so šle tukaj v šole, govorijo slovensko bolj trdo, potem pa jim je nerodno govoriti in jim angleško lažje teče. To je žalostna zgodba asimilacije.

A hkrati je izrazil prepričanje, da bo skupnost »do neke mere« ostala: »Par generacij bo še ostalo. Pravzaprav tako, kakor je z izseljenstvom tudi na splošno ... Še obstaja zanimanje za Slovenijo, „zavisí“ pa, kako se bo Slovenija, komandirala.« Tudi Lipovec je najsvetlejšo prihodnost napovedal Slovenski pristavi in tudi SNPJ Farmi, z argumentom, da sta to družbi s premoženjem in da »imata smisel, saj so ljudje veseli, da imajo kam iti«. Za župniji je napovedal, da bosta sčasoma, ko se bosta trenutna (takratna) duhovnika upokojila, postali teritorialni župniji. »Ostalo bo v spominu. Zato sem pa rekel, da bi bilo dobro, da bi nekdo to zgodovino clevelandskih Slovencev oz. zgodovino slovenske skupnosti v Clevelandu nekako povezal in opisal, kako in kaj je bilo.«

Vidimo lahko, da sta njuni napovedi dokaj podobni: da se bo skupnost spremenjala, da bodo kakšne stvari tudi izginile, a da bo slovenstvo v neki obliki vendarle preživelo. Lahko rečemo, da gre za tipične spremembe v postmigrantskih skupnostih. Za ameriško asimilacijsko politiko velja koncept t. i. talilnega lonca (angl. *melting pot*), ki ga je kot sociološko teorijo uvedla Čikaška šola. Ta trdi, da priseljenci po začetnem obdobju tranzicije in možne dezorientacije postopoma odvržejo etnično razlikovanje in se asimilirajo oziroma amerikanizirajo (Banks 1996, str. 22). Stalili naj bi se v enotno skupnost z ameriško identiteto, a brez premočnih drugih izvornih identifikacij, ki bi družbo delale heterogeno. Za homogenost in enotno delovanje družbe je pomembno predvsem, da ameriška državna identiteta relativno kmalu začne prevladovati nad izvornimi etničnimi identitetami. Pomemben dejavnik pri tem je bil jezik – priseljenci so se običajno hitro naučili angleščine, njihov materni jezik pa se je v večini primerov izgubil že do tretje generacije priseljencev (Crawford, 2000, str. 1–27). Točno tako lahko opišemo tudi napovedano prihodnost slovenstva v Clevelandu. Zagotovo bodo to v prvi vrsti Američani, sicer še z zavedanjem svojih etničnih korenin, ki pa ga bodo bolj kot jezik opredeljevali drugi atributi (npr. hrana,

pesem, druženje na dogodkih itd.). Gre za pojav, ki ga Gans (1979) opredeljuje kot »simbolna etničnost«. Petkovšek najsvetlejšo prihodnost napoveduje Slovenski pristavi, Lipovec pa poleg te še SNPJ Farm. Glede slednje se uresničuje Petkovškova domneva, da bi si lahko tako kot leta 2015 tudi čez desetletje postavljali enaka vprašanja: kaj bo čez deset let. Deset let po opravljenem intervjuju letovišče še naprej dobro deluje ter organizira enako število plesov in drugih dogodkov. V slabši kondiciji so slovenski narodni domovi, saj se jih je v preteklih osmih letih že več zaprlo. Čeprav je Lipovec napovedal, da bosta župniji v takšni obliki obstali le dokler ju bosta vodila takratna župnika, pa je pri sv. Vidu v letu 2021 prišlo do spremembe, saj se je dotedanji župnik Joseph (Jože) Božnar upokojil, nasledil pa ga je John C. Retar. Tudi slednji ima slovenske korenine, odrasel je v Clevelandu, s čimer župnija ostaja slovenska etnična župnija. Pri razmišljanju o prihodnosti slovenstva je treba upoštevati tudi družbene realnosti, kot so selitve ljudi (zaradi študija, služb, ljubezni in drugih osebnih razlogov) po celotnih ZDA, vse več mešanih zakonov in posledično gojenje več etničnih dediščin (če se za to odločijo) ter individualizacija, za katero je značilno individualno gojenje identitete in hkratno pomanjkanje interesa za kolektivno etnično udejstvovanje (glej npr. Valentinčič, 2016; Valentinčič, 2021; Valentinčič, 2022). Vse to slovenske organizacije zagotovo postavlja pred nove izzive, a glede na to, da številne organizacije še dobro delujejo, situacije za zdaj nikakor ne gre opisati kot kritične.

SKLEP

Članek ponuja vpogled v šest desetletij in pol dolgo obdobje v največji slovenski izseljenski skupnosti. Izpostavljene so številne stvari, ki so bile že znane in popisane, v tem prispevku pa jih s svojim videnjem interpretirata dva izmed najuglednejših clevelandskih Slovencev. Hkrati pa je izpostavljen tudi marsikateri nov vidik in podane nove informacije, ki se bodo vpisale v zakladnico preučevanja slovenskega izseljenstva. Njihova objava je koristna za vse, ki jih zanima zgodovina slovenstva v Clevelandu, še posebej pa za raziskovalce, ki bodo želeli preučiti in prikazati celotno sliko slovenskega izseljenstva (v Clevelandu in globalno). Ob tem članek ponuja podrobnejši vpogled v miselni svet in osebna doživljanja dveh markantnih članov slovenske izseljenske skupnosti, Vinka Lipovca in Tonyja Petkovška.

Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da naša intervjuvanca nikakor nista podajala različnih ali celo nasprotujočih si mnenj, ki bi izhajala iz dejstva, da sta pripadala različnim valovom slovenskega izseljenstva v ZDA. Dogajanja sta se spominjala in ga vrednotila zelo podobno, opaziti je le določene razlike glede tega, katerim atributom slovenske identitete sta pripisovala več pomena in pozornosti – pri Petkovšku je bila to predvsem polka glasba, medtem ko je Lipovec izpostavljaj različne aktivnosti, za katere je potrebno tudi znanje slovenščine, kot so pevski zbori in gledališke skupine (sploh slednje so vezane na aktivno znanje jezika in jih danes v Clevelandu

ni več, medtem ko v zborih pojejo tudi posamezniki, ki jezika sicer ne obvladajo več). Precej podobne so bile tudi njune napovedi glede prihodnosti slovenstva v Clevelandu. Pričakovala sta upad skupnosti in zamrtje nekaterih dejavnosti, a vendarle preživetje slovenstva, čeprav ob izgubi slovenskega jezika. Petkovšek je najsvetlejšo prihodnost napovedoval organizaciji Slovenska pristava, Lipovec pa poleg te še SNPJ Farm. Če se bodo njune napovedi uresničile, se bo slovenska skupnost, sicer v nekoliko spremenjeni obliki, torej ohranila.

ZAHVALE IN DRUGI PODATKI

Članek je nastal v okviru ciljnih raziskovalnih projektov »Digitalna preobrazba slovenske izseljenske skupnosti v Združenih državah Amerike in Kanadi« (V5-2277), financiranega s strani ARIS in Ministrstva za digitalno preobrazbo, ter »Analitični model vrednotenja ukrepov politik na področju vračanja izobraženih Slovencev« (V2-2357), financiranega s strani ARIS in Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

LITERATURA

- Atkinson, P. (2005). Qualitative Research – Unity and Diversity. *Forum Qualitative Social Research*, 6(3), 1–15.
- Banks, M. (1996). *Ethnicity: Anthropological Constructions*. Routledge.
- Basham, R. (1978). *Urban Anthropology: The Cross-Cultural Study of Complex Societies*. Mayfield Publishing Company.
- Bonutti, K. (2015). *Med izbiro in zgodovino. Spomini goriškega Slovenca*. Goriška Mohorjeva družba.
- Crawford, J. (2000). *At War With Diversity: US Language Policy in an Age of Anxiety*. Cromwell Press.
- Drnovšek, M. (2010). *Izseljevanje »rakrana« slovenskega naroda od misijonarja Friderika Barage do slovenske migracijske politike*. Nova revija.
- Duncan, O., & Dudley, D. B. (1957). *The Negro Population of Chicago: A Study of Residential Succession*. University of Chicago Press.
- Dutka, A. F. (2017). *Slovenians in Cleveland: A History*. The History Press.
- Gans, H. (1979). Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures in America, *Ethnic and Racial Studies*, 2(1), 1–20.
- Gelt, D., Gregorič, S., Markič, A., & Srnc, L. (1992). *Kronika: Razpad Jugoslavije, bitka za Slovenijo, Delovanje Avstralske slovenske konference, njenih Slovenskih narodnih svetov in ostalih slovenskih društev ter organizacij v Avstraliji, od plebiscita 1990 do konca februarja 1992*. Slovenski narodni svet Viktorije.
- Genorio, R. (1989). *Slovenci v Kanadi*. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- Gregorič, S. (1995). *Naša bitka za Slovenijo: Avstralija*. Slovenski narodni svet Viktorija.
- Ilc Klun, M. (2006). Slovenska diaspora na metropolitanskem območju Clevelanda. *Geografski obzornik*, 53(4), 4–9.
- Kalc, A., Žitnik Serafin, J., & Milharčič Hladnik, M. (2020). *Doba velikih migracij*. Založba ZRC SAZU.
- Klemenčič, M. (1995). *Slovenes of Cleveland: A creation of a new nation and a new world community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. Dolenjska založba.
- Klemenčič, M. (2017). Vloga pripadnikov slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah in slovenskih izseljencev v osamosvajanju Slovenije. *Annales, Anali za istrske in mediteranske študije, Serie Historia et Sociologia* 27(4). <https://doi.org/10.19233/ASHS.2017.51>
- Klemenčič, M., Kristen, S., Munda Hirnök, K., Trebše-Štolfa, M., & Stergar, J. (ur.). (2015). *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. IV del: Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije*. Arhivsko društvo Slovenije.
- Klemenčič, M., & Maver, A. (2017). *Izbrana poglavja iz zgodovine selitev od začetkov do danes*. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. <https://doi.org/10.4312/dela.50.151-152>
- Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije*. Obzorja.

- Milharčič-Hladnik, M. (2004). Ohranjanje etnične identitete in tradicije med slovenskimi izseljenci in njihovimi potomci v Združenih državah Amerike. *Dve domovini*, 19, 121–140.
- Odenkirk, J. E. (2005) *Frank J. Lausche: Ohio's great political maverick*. Orange Frazer Press.
- Portelli, A. (1991). *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press.
- Strle, U. (2021). Identitetne transformacije v migracijskih procesih: prelivajoča se pripadnost Kanadčanke slovensko-italijanskih korenin. *Dve domovini*, 53, 135–152. <https://doi.org/10.3986/dd.2021.1.09>
- Tony Petkovsek. (2019, 15. februar). *DeJohn Funeral Homes & Crematory*. <https://www.dejohnfuneral.com/obituaries/tony-petkovsek>
- Tony Petkovsek. Polka Hall of Fame (2019, 15. februar). *Cleveland Style*. <http://www.clevelandstyle.com/tony~petkovsek.html>
- Umrli je Vinko Lipovec. (2019, 23. avgust). *Družina*. <https://www.druzina.si/clanek/umrl-je-vinko-lipovec>
- Valentinčič, D. (2016). Vračanje potomcev slovenskih izseljencev v ZDA in Kanadi k slovenski identiteti v kontekstu globalnega trenda individualizacije. *Dve domovini*, 44, 153–166. <https://doi.org/10.3986/dd.2016.2.12>
- Valentinčič, D. (2019, 7. marec). *Tony Petkovsek (1941–2019): Slovo ambasadorja polke in povezovalca vseh ameriških Slovencev*. Časnik. <https://casnik.si/tony-petkovsek-in-memoriam>
- Valentinčič, D. (2021). Brain circulation and return migration in Slovenia before and during the Covid-19 pandemic. V A. Visvizi, O. Troisi & K. Saeedi (ur.), *Research and Innovation Forum 2021: Managing Continuity, Innovation, and Change in the Post-Covid World: Technology, Politics and Society* (str. 549–566). Springer.
- Valentinčič, D. (2022). Challenges and opportunities in adapting minority and diaspora policies to 21st century reality: the case of the Slovenians. *Hungarian journal of minority studies*, 5, 95–116.
- Velikonja, J., & Lencek, R. L. (ur.). (1995). *Who's who of Slovene descent in the United States*. Society for Slovene Studies, Research and Documentation Center, Institute on East Central Europe, Columbia University, New York. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0N2GL4KY>
- Vinko Lipovec Obituary. (2019, 29. avgust). *Obits*. <https://obits.cleveland.com/us/obituaries/cleveland/name/vinko-lipovec-obituary?id=12601761>
- Volarič, Z., Feltrin, F., Klopčič, L., & Frlan, N. (ur.). (2013). *Zlata knjiga o osamosvojitvi Slovenije: Slovenski rojaki v podporo svobodi*. Svetovni slovenski kongres.
- Za vedno se je poslovil velik dobrotnik goriških Slovencev Vinko Lipovec (2019, 23. avgust). *Novi glas*. <https://www.noviglas.eu/za-vedno-se-je-poslovil-velik-dobrotnik-goriskih-slovencev-vinko-lipovec>

SUMMARY

THE SITUATION AND CHANGES IN THE SLOVENIAN COMMUNITY IN CLEVELAND BETWEEN 1950 AND 2015 AND PROSPECTS FOR THE FUTURE OF THE COMMUNITY: A COMPARISON OF THE VIEWS OF TONY PETKOVŠEK AND VINKO LIPOVEC

Dejan Valentinčič

The article offers insight into six-and-a-half decades (between 1950 and 2015) of the largest Slovenian emigrant community and its prospects for the future. It interprets many things that were already known and described about the Slovenian community in Cleveland, this time from two of the city's most prominent Slovenians, Vinko Lipovec and Tony Petkovšek, while providing new aspects and new information. Lipovec was a post-World War II political refugee from Yugoslavia, while Petkovšek was the descendant of pre-World War I economic migrants. The former was especially known as an editor of the daily newspaper *Ameriška domovina* for thirty years, whereas the latter hosted the longest-running daily polka radio show in the United States. Biographical interviews conducted with Petkovšek and Lipovec in 2015, followed by semi-structured interviews in 2016 and 2017, reveal their world views and personal experiences.

Despite the limitations of the oral history method, the author determined it to be the most suitable for conducting this research. The author notes that Petkovšek's and Lipovec's views on most topics are quite similar. Both notice the less-than-ideal cooperation between pre-war and post-war immigrants and the gradually better relations. Nevertheless, they describe the conflict less radically than it appears from some literature. Immediately upon arrival, post-war refugees also settled in Slovenian neighborhoods, first receiving help from their compatriots in finding jobs, and then helping each other in the same way. The union of the two groups of Slovenians first took place within the parishes and eventually also other organizations. Both interviewees assess that the arrival of refugees after World War II meant the revival of the community, and both equally share the opinion of how important Slovenia's independence was for self-confidence and reconciliation in the community. The Slovenian ethnic community has changed a lot over time, one of the biggest changes being the migration away from traditional neighborhoods to the city's suburbs in the 1960s and 1970s, causing a rapid loss of the Slovenian language. Although the interviewees expect the community's decline in the future, they still believe it will survive. Petkovšek attributes greater importance for the community to polka music, while Lipovec to language. Petkovšek predicts the brightest future for the organization Slovenska Pristava, while Lipovec for Slovenska Pristava and SNPJ Farm. If their predictions come true, the Slovenian community will continue to exist, albeit in a slightly modified form.

TEMATSKI SKLOP / THEMATIC SECTION

NAPOTITVE DELAVCEV: PROFILI PODJETIJ, DOSTOP DO INFORMACIJ IN SPOŠTOVANJE PRAVIL / POSTING OF WORKERS: COMPANY PROFILES, ACCESS TO INFORMATION, AND RULE COMPLIANCE

Sonila Danaj

Introduction: Posting of Workers – Company Profiles, Access to Information, and Rule Compliance

Frederic De Wispelaere, Lynn De Smedt

Unraveling the Profile of Posting Companies: A Case Study for Slovenia

Sonila Danaj, Elif Naz Kayran, Eszter Zólyomi

Access to Information on Labor and Social Regulations and Compliance in the Posting of Foreign Workers in Construction in Austria

Mojca Vah Jevšnik

Access to Information on the Posting of Third-Country Nationals: The Case of Slovenia

ČLANKI / ARTICLES

Dejan Valentinčič

Stanje in spremembe v slovenski skupnosti v Clevelandu med letoma 1950 in 2015 ter obeti za prihodnost skupnosti: Primerjava pogledov Tonyja Petkoviška in Vinka Lipovca

Radoslav Stamenkov, Georgi Petrunov

The Vulnerability of Migrants From Bulgaria to Human Trafficking for Labor Exploitation

Javier García Castaño, Cristina Goenechea Permisán, María Rubio Gómez

Evidence of the Disproportionate Representation of Foreign Populations in Special Education in Spain: An Approach to Statistical Data

Sofia Laiz Moreira

The Role of Ethnic, Family, and Social Capital in Intergenerational Social Mobility Among the Argentines and Moroccans in Galicia, Spain

KNJIŽNE OCENE / BOOK REVIEWS

Aleksej Kalc, Mirjam Milharčič Hladnik, Janja Žitnik Serafin, *Daring Dreams of the Future: Slovenian Mass Migrations 1870–1945* (Benedetta Fabrucci)

ISSN 0353-6777

9 770353 677013

ISSN 1581-1212

Založba ZRC